

4. Історія релігії в Україні у 10-ти т. // Редколегія: А.Колодний (голова) та ін. Том 5. Ранній протестантизм. Пізній протестантизм. Баптизм // За редакцією професора П.Яроцького. – К.: «Світ знань», 2002. – 424с.
5. Історія релігії в Україні у 10-ти т. // Редколегія: А.Колодний (голова) та ін. Том 6. Пізній протестантизм (п'ятидесятники, адвентисти, свідки Єгови) // За редакцією професора П.Яроцького. – Київ – Дрогобич «Коло», 2007. – 632с.
6. Колодний А. Релігійна мережа України 2015 р. в її конфесійному зрізі і проблемах // Релігійна свобода. На перехресті епох, країн і культур. – К., 2016. – 215 с.
7. Яроцький П.Л. Протестантизм в Україні // П.Л. Яроцький Релігієзнавство. Сучасні релігійні процеси у світі й Україні. – К.: Кондор – Видавництво, 2013. – 442 с.
8. Католицький вісник. – К., 2010, №11.
9. Хосе Казанова. По той бік секуляризації: Релігійна та секулярна динаміка нашої глобальної доби. Пер. з англ.. Олексія Панича. – К.: Дух і Літера, – 2017. – 264 с.
10. Adortacia Apostolska Evangelii Saudium o głoszeniu Ewangelii w społecznym świecie. – Vatikan, – 2013.
11. Реформація в Україні. За редакцією професорів А.Колодного і П.Яроцького. – Київ «Саміт-Книга», 2017. – 415 с.

УДК 21:002; 21.009:322; 21.009.316.37

Майданевич Л.О.
адвокат, Lmaidanevych@ukr.net

РІЗНОМАНІТНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В статті розглянуто методологічні підходи визначення релігієзнавчої експертизи. З'ясовано, що основна методологічна проблема дослідження релігієзнавчої експертизи передбачає розуміння експертизи як системного об'єкта та як процесу, що «вписується» в більш загальну систему знань. Робиться висновок, що специфіка проведення релігієзнавчої експертизи вирізняється: трансдисциплінарним, системним та прагматичним підходами. Для проведення релігієзнавчої експертизи обов'язковими є принципи: об'єктивності, толерантності, загальнолюдськості.

***Ключові слова:** практичне релігієзнавство, релігієзнавча експертиза, методологічні підходи в релігієзнавчій експертизі, державно-конфесійні відносини.*

Майданевич Л.А. Разнообразные подходы к определению религиозной экспертизы.

В статье рассматриваются методологические подходы определения религиозной экспертизы. Выяснено, что основная методологическая проблема исследования религиозной экспертизы предусматривает понимание экспертизы как системного объекта и как процесса, который «вписанный» в более общую систему знаний. Делается вывод, что специфика проведения религиозной экспертизы

определяется: трансдисциплинарным, системным и прагматическим подходами. Для проведения религиоведческой экспертизы обязательными есть принципы: объективности, толерантности, человечности.

Ключевые слова: практическое религиоведение, религиоведческая экспертиза, методологические подходы в религиоведческой экспертизе, государственно-конфессиональные отношения.

Maidanevych L. Various approaches to the definition of religious expertise. The article deals with methodological approaches to the definition of religious expertise. It has been revealed that the main methodological problem of religious expertise research involves understanding of expertise as a system object and as a process that "fits" into a more general system of knowledge. It has been concluded that the specificity of conducting religious expertise is distinguished by transdisciplinary, systematic and pragmatic approaches. The principles of objectivity, tolerance, humanity are being compulsory for the conduct of religious expertise.

Key words: practical religious studies, religious expertise, methodological approaches in religious expertise, state-confessional relations.

Вступ. З початку 90-х років минулого століття сутність релігії в Україні кардинально переосмислюється. Соціальна реальність обумовила актуальність і затребуваність дослідження розвитку процесів, що відбуваються в державно-конфесійних відносинах. Відтак, дискурс щодо проблеми проведення релігієзнавчої експертизи має визначити умови забезпечення й гарантування практичної реалізації та захисту права на свободу світогляду і віросповідання, функціонування тих чи інших релігій у конкретних державно-конфесійних відносинах.

Аналіз досліджень і публікацій. Основні тенденції розвитку релігієзнавчої експертизи, проблеми її вивчення та соціальні аспекти викладені в роботах М. Бабія, К. Борисова, К. Елбакян, І. Загребіної, С. Качурової, А. Колодного, М. Лубської, І. Новиченко, О. Предко, С. Познишева, А. Пчелінцева, В. Титаренко, Ю. Тихонравова, Т. Томаєвої, Л. Филипович, І. Яблокова й ін.

У сучасній літературі щодо аналізу релігієзнавчої експертизи відстежуються різні підходи, але жоден із них не розглядає в комплексі феномен релігієзнавчої експертизи, не з'ясовує сутність її проведення. У цьому контексті виокремлюються основні напрями дослідження релігієзнавчої експертизи: у філософсько-правовому підході (К. Елбакян, І. Загребіна, А. Пчелінцев) акцентується увага на відсутності методичних стандартів щодо проведення релігієзнавчої експертизи; у соціально-правовому підході (А. Кузьменко) робиться акцент на правомірності релігійної діяльності в конкретних державно-конфесійних відносинах, що не забезпечує об'єктивного розуміння релігійного комплексу; у релігієзнавчому підході (В. Титаренко) акцентується увага про нагальність ретроспективного прогнозування релігійних процесів; у філософському підході (С. Качурова) звертається увага на два методологічні горизонти щодо інтерпретації релігійного комплексу («догматичний-безпосередній-онтологічний» та «історичний-рефлексивний-онтичний») і причини конфлікту інтерпретації між ними; психологічний підхід (О. Предко) при дослідженні релігії вирізняє психологічний механізм дії

релігійного досвіду, який є однаковим в усіх релігіях, і це дозволяє конструювати алгоритм дослідження релігії, її конструктивний чи деструктивний потенціал.

На проблему не розробленості методичних стандартів проведення релігієзнавчої експертизи вказується в працях К. Борисова, К. Елбакян, І. Загребіної М. Лубської, А. Пчелінцева, В. Титаренко, Ю. Тихонравова й ін. Зокрема, в Положенні про Експертну раду з питань свободи совісті та діяльності релігійних організацій (яке затверджено Наказом Міністерства культури України від 22.06.2012р. № 668 із змінами від 15.12.2016р.), ці питання залишаються не вирішеними.

Саме тому *метою* пропонованої статті є комплексний підхід до визначення релігієзнавчої експертизи.

Основна частина. Процес пізнання, як основа будь-якого наукового дослідження, є складним і вимагає концептуального підходу на основі певної методології, застосування певних методів. Дослідження релігієзнавчої експертизи не є виключенням. Релігієзнавча експертиза з'ясовує закономірності державно-конфесійних відносин і формулює їх в абстрактних поняттях і схемах, які відповідають її суті та функціям. Експлікація знання в релігієзнавчій експертизі розгортається в межах наукових дисциплін сучасного релігієзнавства: правологія релігії, історія релігії, філософія релігії, феноменологія релігії, психологія релігії, соціологія релігії, етнологія релігії, антропологія релігії й ін.

Власне, релігієзнавча експертиза є процесом який об'єктивно обумовлений щодо продукування нових знань. Релігієзнавча експертиза потребує системного наукового осмислення предметного поля релігійно-правових проблем і є релігієзнавчим дискурсом щодо буття релігії у соціумі. Релігієзнавча експертиза розгортається як різновид прикладних наукових досліджень. Будучи одночасно і системою, і засобом вона обумовлює отримані результати емпіричних досліджень та інші факти. Методологічна проблема дослідження релігієзнавчої експертизи передбачає розуміння експертизи як системного об'єкта і як процесу, що «вписується» в більш загальну систему знань. Проте, як слушно зазначає А. Цофнас, «системне уявлення самої речі, ще не гарантує, що її вдасться розглянути в якості підсистеми більш широкої системи. Та навпаки, широке розуміння об'єкта не вказує на можливість системного уявлення конкретної її частини в якості власного елемента. Широка система може видатися недостатньо цілісною для цього» [1, с. 128].

У сучасній методологічній літературі у структурі пояснення виділяють такі елементи: 1) вихідне знання про обставини які слід пояснити; 2) знання, що використовуються як умови й засоби пояснення, які забезпечують розгляд пояснення обставин у контексті конкретної системи або структури; 3) пізнавальні дії, які дозволяють застосувати знання, які виступають основами пояснення, для пояснення обставин [2, с. 363]. Відповідно, у релігієзнавчій експертизі важливим постає визначення вихідних пізнавальних і методологічних настанов, які забезпечать утворення наукового дослідження. Власне, «наукове дослідження – це систематичне й цілеспрямоване вивчення об'єктів, у яких використовуються засоби й методи науки та яке завершує формування знань про об'єкт, який вивчається» [3, с. 22].

Система релігієзнавчої експертизи – це не лише об'єкт пізнання, а й інструмент вирішення специфічних завдань у сфері державно-конфесійних відносин. Відповідно, проблема релігієзнавчої експертизи, за таких умов, спершу визначається принципами

системного підходу. Із цього приводу А. Цофнас пише, «ніяке розуміння не досягне без системного уявлення об'єкта пізнання» [1, с. 126]. Тобто розгляд релігієзнавчої експертизи, як системи, забезпечує засоби (інструменти) подальшого продукування нового знання. Результатом продукування нового знання, у системі релігієзнавчої експертизи, є з'ясування структури підпорядкованості кожного елемента експертизи щодо його місця і функцій. Також, береться до уваги, що риси цілого не можна обмежити сумою ознак складових (елементів) цілого. Серед інших вимог, які обумовлюють засоби та структуру релігієзнавчої експертизи, слід віднести: пізнання структури конкретної системи; дослідження механізму взаємодії цієї системи у сфері державно-конфесійних відносин; розгляд особливостей динаміки системи.

Існує багато різних теорій систем (і відповідно їхніх системних методів). Серед них наявні такі, що описують системи лише окремих видів, наприклад, типу організму, або типу механіки. Для їхнього дослідження використовують напрацьований у відповідній галузі знань категоріально-поняттєвий апарат. Проте, існують і загальні теорії, застосування яких можливе при дослідженні довільних об'єктів у будь-яких галузях знання. Спільним тут у використанні системного методу є дотримання трьох етапів: 1) уявлення (розуміння) об'єкта дослідження як системи; 2) з'ясування в цій системі істотних для дослідження системних характеристик (значень системних параметрів); 3) пояснення досліджуваних обставин, шляхом підведення під відповідну системну закономірність. «Варто звернути увагу на таке, – зазначає А. Цофнас – ... якщо ви поглянете на процедурну сторону пояснення із погляду системи то встановите, що будь-яке пояснення здійснюється або через наведення структури, яка виконується на зацікавленій для вас речі, і яка відповідає зафіксованому концепту ... або, навпаки, через пошук концепту, який міг би здійснюватися на відомій структурі ...» [1, с. 192]. Відповідно, уявлення релігієзнавчої експертизи (як системи) надає можливість: досліджувати державно-конфесійні відносини, як такі, що відповідають визначеним властивостям; або досліджувати об'єкт експертизи, як такий, що відповідає визначеним відношенням. Такий підхід, у першу чергу, забезпечує шлях до визначення суті релігієзнавчої експертизи, а також встановлення специфіки її проведення та структури.

Релігієзнавча експертиза, найперше, досліджує предметне поле нового дисциплінарного утворення в українському релігієзнавстві «правологія релігії» (М. Бабій). Саме здобутки правології релігії, як специфічного релігієзнавчого виміру соціуму, забезпечують «соціальне замовлення» на спеціальний системний розгляд проблем права й релігії. Особливістю тут є: «вся сукупність релігійних правових норм» і «матриця світських правових норм». Український учений М. Бабій так визначає предметне поле правології релігії: «а) релігійні та юридичні закономірності формування й розвитку релігійної правової традиції, релігійних правових систем у їхньому конфесійному вияві; їхня сутність і практичний вимір; релігійні передумови світського права; б) релігійні і світські правові інститути у їхньому взаємозв'язку; в) світські законодавчі акти, які стосуються публічної сфери буття релігії, свободи діяльності релігійних організацій, державно-конфесійних відносин, їхнього законодавчого забезпечення, теоретичних основ свободи віросповідання, церкви (релігійних організацій), правових механізмів їхнього гарантування і забезпечення» [4, с. 159–160].

У релігієзнавчій експертизі велику роль відіграє розмежування пізнавальних завдань. Саме пізнавальні завдання зумовлюють етапи та шлях вирішення проблеми. У релігієзнавчій експертизі виділяємо три види пізнавальних завдань: емпіричні, теоретичні й логічні. Особливе місце у вирішенні емпіричних і теоретичних завдань дослідження релігієзнавчої експертизи відведено логіці пізнання. Логічний шлях будується на основі умовиводів, які пояснюють обставини релігійного комплексу, конкретні державно-конфесійні відносини у справі тощо. Проте, вирішення цих завдань експертом можливе за умови побудови міркувань шляхом: «пізнання – розуміння – пояснення».

Водночас, для будь-якої релігієзнавчої експертизи (які визначають орієнтир діяльності експерта) обов'язковими є такі три принципи: принцип об'єктивності; принцип толерантності; принцип загальнолюдськості. Звісно, залежно від сфери державно-конфесійних відносин, окрім названих принципів, будуть використані також й інші методи.

Таким чином, специфіка проведення релігієзнавчої експертизи, по-перше, обумовлюється методологічними підходами релігієзнавства і правознавства. Важливість цього полягає у процесі отримання пізнавальних результатів у цих системах. «Право, – зазначає І. Кант – це сукупність умов, згідно з якими волевиявлення однієї особи може бути поєднаним з волевиявленням другої особи на підставі загального закону свободи» [цит. за: 5, с. 62]. Відтак, у правовій державі право є межею впливу держави та релігії у суспільстві, змісту права свободи совісті, що є підґрунтям для дослідження експертом обставин релігійного комплексу в державно-конфесійних відносинах.

При проведенні релігієзнавчої експертизи у судочинстві, важливим залишається питання виокремлення вихідної проблеми, яка втілюється в обставинах судової справи й моделює ці обставини за відповідною логікою на основі релігійних або атеїстичних переконань. Специфіка релігієзнавчо-правового підходу до цього явища полягає в необхідності прояснення змісту цих характерних ознак. Відповідно, методи проведення релігієзнавчої експертизи в судочинстві, здебільшого визначаються характерними принципами галузевого права. Де під принципами права розуміються: провідні засади, ідеї права, які в конкретному вигляді характеризують його зміст, визначають спрямованість правового регулювання. Вони зумовлені об'єктивними закономірностями існування й розвитку людини та суспільства. Приміром, принцип диспозитивності – у цивільному праві, і принцип імперативності – у кримінальному праві. Щодо іншого, то важливими методами будь-якої релігієзнавчої експертизи є: герменевтичний метод, каузальний метод, структурно-функціональний аналіз і феноменологічний метод.

Тепер зусилля людства спрямовані на те, щоб повсякчас усе більше і більше об'єднувати світ за визначеними систематичним шляхам. Міжнародне право, союзи держав і міжнародних організацій, релігійні організації й міжконфесійні відносини – усе це системи, частини яких підпорядковуються відомим діям і впливу у середині системи, але це не поширюється на факти поза нею. Унаслідок цього ми отримуємо безліч різних зв'язків частин світу, які існують у середині більшої системи. Із такого «систематичного» погляду «прагматична цінність єдності світу полягає в тому, що всі ці визначенні системи зв'язків фактично і практично існують». Як зазначає В. Джемс, «світ є багато-

що, рівно стільки, скільки ми не в змозі вказати будь-якої обумовленої форми зв'язку» [6, с. 79].

Постає необхідність цілісного розуміння системи релігієзнавчої експертизи через співвідношення емпіричного складу експертизи з релігійними потребами людства. Системний метод разом із прагматичним підходом створюють таку основу для релігієзнавчої експертизи. Симбіоз цих підходів обумовлює: системний підхід виявляє елементи, структуру релігієзнавчої експертизи; а прагматичний підхід дозволяє визначити їхню сутність і функції. Зокрема, системний підхід забезпечує пізнання системи, а прагматизм дозволяє систему релігійного комплексу співвіднести з головними релігійними координатами: 1) світ має бути врятований; або 2) світ може бути врятований. Тобто, результатом використання цих підходів є передумова для застосування всіх інших методологічних інструментів, у межах каркасу конкретної проблеми релігієзнавчої експертизи.

Такий аспект відкриває перед експертом горизонт, у якому досліджуються конкретні державно-конфесійні відносини та їхні тенденції розвитку. Як слушно зауважує В. Джемс «згідно принципам прагматизму гіпотеза про Бога істинна, якщо вона задовільно слугує в самому широкому сенсі слова. Проте, які б не були інші труднощі щодо цієї гіпотези, досвід засвідчує, що вона справді служить нам, і задача полягає лише в перетворенні її так, щоб її було можливо гармонійно поєднувати зі всіма іншими робочими істинами» [6, с. 148]. Принагідно зазначимо, що запропонована В. Джемсом філософська концепція прагматизму ґрунтується на ідеях нейтралізму, плюралізму та інструменталізму [7, с. 154].

При прагматичному підході, для експерта в релігієзнавчій експертизі, всі явища та факти релігійного комплексу поєднанні лише зовнішніми, функціональними зв'язками, між ними не існує сутнісної залежності. «Прагматизм, – пише В. Джемс – здатний залишатися релігійним, подібно раціоналізму, водночас, подібно емпіричним системам, він здатний зберігати інтимнішу близькість із фактами» [6, с. 21]. Тобто цей підхід орієнтує експерта на плюралізм зовнішніх зв'язків, який логічно уможливорює випадковість, непередбачуваність, появу нового, свободу. Експерт здатний вольовими зусиллями конструювати з «потоків життя» певні речі, які існують як результат його досвіду. Практично діючи в царині випадковостей, експерт, у ході релігієзнавчої експертизи, виробляє уявлення про ідеї, поняття, гіпотези, які є його розумовими засобами пристосування до дійсності (інструменталізм).

Критерієм істинності цих теоретичних конструктів виступає їхня корисність для людини. Це означає, що думки стають істинними рівно настільки, наскільки вони допомагають експерту знаходити відповідність відношень до інших наукових знань, робити висновки за допомогою логічних скорочень, а не слідувати за безкінечною зміною деяких явищ. «Прагматизм водночас не виступає на користь будь-яких окреслених спеціальних висновків. Він лише метод» [6, с. 29]. Цей підхід у ході релігієзнавчої експертизи звертається до конкретного, до доступного, до фактів, до дії, до влади.

Процес розуміння експертом перебуває у двох ракурсах: приєднанні до смислів людської діяльності та смислотворенні. Власне ці ракурси найповніше «розкриваються» завдяки трансдисциплінарному підходу, який особливо вирізняє релігієзнавчу експертизу

серед інших. «При цьому трансдисциплінарними ми називаємо такі пізнавальні ситуації, у яких із різних причин науковий розум (як у науці, так і у філософії) змушений у пошуках цілості власного обґрунтування (пояснення умов можливого досвіду) здійснювати трансцендуючий зсув у пограничну сферу з життєвим світом» [8, с. 17].

Принагідно тут вказати на відмінність міждисциплінарного та трансдисциплінарного підходів, узагалі, і для релігієзнавчої експертизи, зокрема. Міждисциплінарний підхід обумовлюється такою ситуацією, за якої відбувається перенесення знання з однієї дисциплінарної області в іншу, зі збереженням дисциплінарних поділів. Тобто, міждисциплінарність методологічно додатково збагачує те, що визначено у «просторі» дисципліни.

Трансдисциплінарний підхід передбачає порушення жорстких дисциплінарних поділів наукового знання, вони стають «прохідними», і це сприяє створенню різного роду систем «поверх-дисциплінарного» поділу, «між-системних» утворень тощо. На думку директора Міжнародного центру трансдисциплінарних досліджень Басараба Ніколеску (Basarab Nicolescu) особливістю трансдисциплінарності слід вважати три методологічні принципи: «1) існування рівнів реальності, 2) використання логіки включеного третього (the logic of the included middle), 3) визнання принципової складності реальності, яка обумовлюється зануренням різних її рівнів один в одного» [цит. за 8, с. 23–24]. А вчені Л. Киященко та В. Мойсеєв (у своїй роботі «Філософія трансдисциплінарності») визначають, що «необхідність в трансдисциплінарних дослідженнях виникає в тому випадку, коли знання про соціальні проблеми мають не чітко визначений характер і конкретна природа обговорюваних проблем є дискусійна» [8, с. 25].

Трансцендування в релігієзнавчій експертизі обумовлює шлях за межі конвенційної визначеності академічних дисциплін і конструює алгоритм дослідження релігії, як загальної соціальної мети. Ситуація трансдисциплінарності в релігієзнавчій експертизі передбачає порушення жорстких дисциплінарних поділів наукового знання, що забезпечує створення різних нових систем, які отримують лише відносний статус автономного існування від дисциплінарних поділів наукового знання.

Висновки. Релігієзнавча експертиза – це спеціальна методологічна й методична процедура, яка, маючи значний когнітивний та евристичний потенціал, уможливорює отримання об'єктивних знань про релігійний комплекс у конкретних державно-конфесійних відносинах, що наведено в експертному висновку.

Розглянуті методологічні засади дослідження релігієзнавчої експертизи пояснюють: 1) проведення експертизи не може зводитися лише до одного методу; 2) методи застосовуються не ізольовано, а у поєднанні з іншими; 3) основою методологічної проблеми експертизи є принципи, закони й категорії, які визначають стратегію дослідження релігієзнавчої експертизи.

Специфіка проведення релігієзнавчої експертизи вирізняється: 1) трансдисциплінарним підходом, який «вибудовує» певний алгоритм дослідження релігії, як загальної соціальної мети; 2) системний підхід виявляє елементи, структуру експертизи; 3) прагматичний підхід дозволяє визначити функціональні зв'язки в державно-конфесійних відносинах. Основна методологічна проблема дослідження релігієзнавчої експертизи передбачає розуміння експертизи як системного об'єкта та як процесу, що «вписується» в більш загальну систему знань.

Для проведення релігієзнавчої експертизи обов'язковими є принципи: об'єктивності, толерантності, загальнолюдськості. Разом ці підходи забезпечують вирішення конфлікту інтерпретації під час проведення експертизи, найперше, унаслідок протиставлення «ідеї спасіння – ідею справедливості» та врахування концепції «верховенства права» у співвідношенні із аксіомами «надприродне» та «справедливість».

Література:

1. Цофнас А. Ю. Гносеологія : [навчальний посібник] / А. Ю. Цофнас. – К. : Алерта, 2005. – 232 с.
2. Кохановский В. П. Методология научного исследования / В. П. Кохановский // Основы философии науки : [учебное пособие аспирантов] / В. П. Кохановский, Т. Г. Лешкевич, Т. П. Матяш, Т. Б. Фатхи. – Ростов н/Д. : Феникс, 2004. – С. 307–370.
3. Основи методології та організації наукового дослідження : [навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів] / за ред. А. Є. Конверського. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
4. Бабій М. Правологія релігії в її предметі та структурі / М. Бабій // Дисциплінарне релігієзнавство : [колективна монографія] / За наук. ред. д-ра філософ. наук, проф. А. Колодного ; Українське релігієзнавство. – Спецвипуск. – 2009 – №1. – К. : [б.в.], 2009. – С.158–173.
5. Баумейстер А. Філософія права : [навчальний посібник] / А. Баумейстер. – Вінниця : О. Власюк, 2007. – 224 с.
6. Джемс В. Прагматизм / В. Джемс. ; пер. з англ. П. Юшкевича // Прагматизм / М. Ебер ; пер. з фр. З. Введенської ; Про прагматизм / П.Юшкевич. – К. : Україна, 1995. – С. 4–154.
7. Філософський енциклопедичний словник / редкол.: В. І. Шинкарук (голова) ті ін. ; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К. : Абрис, 2002. – 743 с.
8. Киященко Л. П. Философия трансдисциплинарности / Л. П. Киященко, В. И. Моисеев ; Рос. акад. наук, Ин-т философии. – М. : ИФРАН, 2009. – 205 с.

УДК 282

Брильов Д.В.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ МУСУЛЬМАНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ УКРАЇНИ: ДУХОВНЕ УПРАВЛІННЯ МУСУЛЬМАН УКРАЇНИ (ДУМУ)

Стаття присвячена проблемі інституалізації мусульманської спільноти України на прикладі Духовного управління мусульман України. Показано, що утворення управління являло собою легітимацію незарєєстрованих мусульманських громад, що існували з радянських часів. Водночас це було формою легітимації в Україні транснаціональної суфійської мережі аль-Ахбаш. Внаслідок вираженої ідеологічної складової в діяльності ДУМУ основними напрямками його діяльності стали видавничий та освітній.

Ключові слова: ДУМУ, іслам в Україні, духовне управління, аль-Ахбаш.